

Stadsarchief

■ De ontsluiting van het negentiende-eeuwse gemeentearchief wordt voortgezet. De cumulatieve index op de notulen van de Gemeenteraad is nu gevorderd tot en met het jaar 1874. Vanaf 1851 functioneerde de Gemeenteraad heel anders dan daarvoor. De Gemeentewet van 1851, een produkt van het liberale kabinet Thorbecke, bepaalde dat de raad voortaan rechtstreeks werd gekozen; het kiescollege en het standenkiesrecht verdwenen. Het aantal raadsleden werd gerelateerd aan het aantal inwoners. In zijn nieuwe opzet telde de Bossche Gemeenteraad 16 leden die zes jaar zitting hadden. Om de twee jaar trad eenderde deel van de leden af. De zittingen van de raad werden openbaar, maar de Raad kon als hij dat nodig vond een besloten vergadering houden. De bevoegdheden van de gemeentebesturen om verordeningen te maken en belastingen te heffen werden uitgebreid en veel beter omschreven. Wat ook verdween was het eeuwenoude onderscheid tussen stad en platteland; de nieuwe wet kende alleen nog maar 'gemeenten'. De Bossche Gemeenteraad was met name in de jaren

vijftig zeer actief. Hij voerde een economische politiek die gericht was op het scheppen van nieuwe werkgelegenheid. Veel heil verwachtte men van nieuwe verbindingen. In de ogen van de Bossche heren (er bestond nog geen vrouwenkiesrecht) moest 's-Hertogenbosch een knooppunt van verharde wegen en bovenal van spoorwegen worden. De raadsleden hadden daar ook veel geld voor over. De stad was bereid om voor tonnen te participeren in de financiering van spoorlijnen. Het beleid was er verder op gericht de marktfunctie van de stad te versterken. Er kwam een openbaar slachthuis, veemarkten, een korenbeurs en een boterhal. De liberale leden in de Raad wilden het belastingstelsel hervormen. De accijnzen op eerste levensbehoeften dienden het veld te ruimen voor een 'hoofdelijke omslag', lees een inkomstenbelasting. De kosten van het levensonderhoud zouden dan dalen en daarmee ook de nominale lonen. Dit was voordelig voor het bedrijfsleven dat zo beter kon gaan concurreren met de opkomende industrie in Tilburg en Eindhoven. De invoering van een plaatselijke inkomstenbelasting mislukte echter als gevolg van massaal verzet onder de bevolking. Pas toen het tweede kabinet Thorbecke (1862-1866) bij wet de gemeentebesturen verbood om plaatselijke accijnzen te heffen,

moest Den Bosch er aan geloven. In 1866 werd de hoofdelijke omslag voorgoed ingevoerd. Heel opvallend is de kinderaftrek, die niet alleen gold voor kinderen, maar zelfs voor kleinkinderen. In de jaren zestig trad een zekere stagnatie op. 's-Hertogenbosch werd geen knooppunt in het nieuwe spoorwegnet. Pas in 1868 werd de lijn Boxtel-'s-Hertogenbosch opengesteld. De verbinding met Utrecht zou nog langer op zich laten wachten. Een invloedrijke, vanuit Rotterdam gestuurde lobby hield de aanleg van een lijn Tilburg-'s-Hertogenbosch-Nijmegen-Arnhem tegen. De Gemeenteraad toonde zich openlijk teleurgesteld en voelde weinig voor een groots feest bij gelegenheid van de opening van de spoorwegaansluiting. Er bestonden toen al plannen om het gebied tussen de vestinggracht en de spoorlijn op te hogen en te bebouwen met woningen. De Minister van Oorlog weigerde echter medewerking. De groei van de stad werd daardoor geremd. Aan het eind van de jaren zestig traden de eerste symptomen op van de schoolstrijd. Voor- en tegenstanders van het openbaar en bijzonder onderwijs kwamen tegenover elkaar te staan. Deze strijd, die ook in 's-Hertogenbosch hevig zou worden, vormde een van de drijvende krachten achter het verzuilingsproces.

De nieuwe index bestrijkt ook de besloten raadszittingen, die vooral in de jaren zestig veel gehouden werden. Een uitdraai van de index is ter inzage in de studiezaal en tevens verkrijgbaar op een floppy (programma WP 5.1.) voor een prijs van f 10,-. Bij bestelling per post wordt een bedrag van f 5,- in rekening gebracht voor administratie- en verzendkosten. Het is ook mogelijk de hele index, die uit twee floppies bestaat en de periode 1816-1874 beslaat, te bestellen. De prijs wordt dan f 20,- + evt. f 5,- verzendkosten.

■ Op het Algemeen Rijksarchief te Brussel worden archieven bewaard die belangrijke informatie bevatten over Noord-Brabant tot aan de Vrede van Munster (1648). Ik doel met name op de archieven van de Hertogelijke Kanselarij, de Rekenkamer der Domeinen, de Raad der Financiën en de Soevereine Raad van Brabant. Dankzij de inspanningen van de streekarchivaris van het Kwartier van Oisterwijk, drs. Wim Reijnders, is nu een gedeelte van deze fraaie bestanden op microfiche gezet. Het Stadsarchief heeft kopieën van deze fiches in huis. Op de studiezaal zijn raadpleegbaar de volgende series:

- rekeningen van de hoogschout van Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, periode 1414-1479; 1485-

1567; 1580-1594; 1599-1601; 1605-1615;

- rekeningen van de kwartierschout van Kempenland, periode 1429-1474 en 1477-1530;
- rekeningen van de kwartierschout van Peelland, periode 1467-1474; 1477-1570; 1615-1623;
- twee registers met oorkonden over Brabant in het algemeen, Limburg en de z.g. landen van Overmaas (ongeveer het huidige Zuid-Limburg).

■ Vanuit het Psychiatrisch Ziekenhuis Reinier van Arkel (lokatie Voorburg) werd verworven het archief van de in 1982 opgeheven weverij. Het is niet precies bekend van wanneer de weverij dateert. De oudste stukken in dit archief zijn van 1935. Chef van de werkplaats was toen G. Manders, die in zijn vrije tijd amateur-fotograaf was. Foto's uit die tijd laten zien dat er met houten getouwen werd gewerkt. Later werden deze vervangen door tweedehands stalen getouwen. De leiding over de weverij werd later overgenomen door de in 1988 overleden Piet F. Verbaant. Er werd niet alleen voor het eigen huis geproduceerd maar ook voor de andere instellingen van de Godshuizen. De lakens in het Groot Ziekengasthuis kwamen bijvoorbeeld van Voorburg.

■ Van de Vrouwenadviescommissie voor de Woningbouw (VAC) kregen wij een klein archief in bruikleen dat een goed overzicht geeft van de voornaamste activiteiten van deze in 1971 opgerichte vrijwilligersorganisatie. De VAC's geven adviezen met betrekking tot de woningbouw. Aanvankelijk ging het daarbij vooral om de indeling en de inrichting van de huizen. Later kwamen daar bij het beoordelen van bouwplannen, het bezichtigen van gereed gekomen woningen en het bezoeken van bouwplaatsen.

■ Dankzij medewerking van het Rijksarchief in Noord-Brabant beschikt de studiezaal nu over microfiches van de oorspronkelijke kadastrale minuut-plans uit 1832. De originelen van deze kaarten die corresponderen met de O.A.T. (= oorspronkelijk aanwijzende tafel) bevinden zich op het Rijksarchief. Vooral de secties G-1 en H-2 met daarop de binnenstad van 's-Hertogenbosch zijn voor onderzoekers van belang. De kaart van sectie H-2 met daarop de St. Jan en het oosten van de binnenstad dateert overigens uit 1908. Zie over het kadaster ook nr. 1993-1 van dit tijdschrift.

■ Door het Rijksarchief zijn aan het Stadsarchief in bewaring gegeven de archieven van Bossche notarissen uit de jaren 1906-1915. Deze archie-

Bouwhistorische en Archeologische

b e r i c h t e n

ven zijn openbaar op één uitzondering na. Het is mogelijk dat testamenten opgemaakt na 1911 niet mogen worden ingezien. Het personeel van de studiezaal zoekt dat voor u uit. 's-Hertogenbosch telde toen zes notarissen: R.A. van Heusden opgevolgd door H. Worst, V.F.J.J. van de Mortel, A.L.L. van Meerwijk opgevolgd door M.H.J.W. Eijcken, A.A.A.M. van der Does de Willebois, L.G.N. van Dullemen en mr. H.F.C. Rits. De archieven van notarissen van vóór 1906 zijn op de studiezaal natuurlijk ook ter inzage.

Ton Kappelhof
bureauhoofd Archieven ■

Het pand van Tierie, ontworpen door K.P.C. de Bazel in 1907. Situatie circa 1908 (GAHt, Hist.-Top. Atlas nr. 45237).

De voormalige drukkerij Tierie in de Cuperinusstraat

Bij de inventarisatie van de bebouwing in Het Zand ten behoeve van de gemeentelijke monumentenlijst bleek dat er twee door architect K.P.C. de Bazel ontworpen gebouwen in de wijk staan. Deze ontdekking kwam als een verrassing, aangezien in de publikaties over deze belangrijke architect uit de jaren rond 1900 geen werken van hem in 's-Hertogenbosch vermeld worden.' Zijn ontwerp voor de drukkerij en binderij van de Firma Tierie in de Cuperinusstraat dateert uit 1907, een interessante periode in de Nederlandse architectuurgeschiedenis. De

ontwerptekeningen, waaruit De Bazels ontwerpmethode valt af te lezen, zijn bewaard gebleven.

Helaas is het pand plotseling gesloopt, zodat geen bouwhistorische documentaties konden worden verricht. Het archiefonderzoek leverde de hierna volgende bouwgeschiedenis op.

De Bazel ontwierp een gebouw van twee verdiepingen met kap aan de straat met daarachter een lage hal met lichtkappen. In het hoofdgebouw was het kantoor, het magazijn en de expeditie gevestigd. Op de eerste en tweede verdieping plande hij een woning. In de lage achterbouw werd de zettersrij ondergebracht. De ingangen voor het bedrijf en de woning waren geheel gescheiden, zodat er aan de beide uiteinden van de voorgevel een voordeur is aangebracht. In het midden is een grote inrijpoort ontworpen, die geaccentueerd werd door een uitgebouwde erker met dakopbouw erboven. Hierdoor is een evenwichtige symmetrische gevel ontstaan, die door de verschillende afmetingen van de ramen toch heel levendig was.